

بررسی متون تخصصی از جهت فن

اعراب و ترجمه

(قرآن کریم؛ نهج البلاغه؛ مالی الشریف المرتضی؛

مقدمه ابن خلدون)

دکتر سید بابک فرزانه

تهران

۱۳۹۲

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: فرزانه، بابک، ۱۳۴۳.
عنوان و نام پدیدآور: بررسی متون تخصصی از جهت فن اعراب و ترجمه (قرآن کریم؛ نهج البلاغه؛ امالی الشریف المرتضی؛ مقدمه ابن خلدون) / بابک فرزانه.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: شش، ۱۵۴ ص.
فروست: «سمت»؛ ۱۷۰۰ الهیات (علوم قرآن و حدیث)؛ ۴۹.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۰-۹۰۱-۳ ۴۰۰۰۰ ریال.

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Babak Farzaneh. Analysis of Texts in Terms of Grammatical Inflection and Translation Consistency: The Holy Qur'an; Nahj al-balāgha; Amāli of al-Sharīf al-Murtaqā; The Prolegomenon (al-Muqaddima) of Ibn Khaldūn

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۵۱-۱۵۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: زبان عربی — ترجمه به فارسی
موضوع: ادبیات عربی — ترجمه شده به فارسی
موضوع: زبان عربی — اعراب
شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲ ب ۴ ف ۶۱۷۰ / PJ
رده‌بندی دیویی: ۴۹۲/۷۸۰۲
شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۸۷۵۰۶

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

بررسی متون تخصصی از جهت فن اعراب و ترجمه (قرآن کریم؛ نهج البلاغه؛ امالی الشریف المرتضی؛ مقدمه ابن خلدون)

دکتر سید بابک فرزانه

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۲

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات وابسته به اوقاف و امور خیریه
قیمت: ۴۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۴۴۲۴۶۲۵۰-۲.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر یا مؤلف، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنای و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید به تدریج و پس از انتقادهای و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نورزند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته علوم قرآن و حدیث در مقطع کارشناسی ارشد به عنوان منبع اصلی درس «بررسی متون تخصصی از جهت فن اعراب و ترجمه» به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با ارسال انتقادهای و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	راهنمای استفاده بهتر از کلاس درس
۵	فصل اول: کلیات
۵	پیشینه تاریخی اعراب
۶	نحو و اعراب
۷	تألیفات مربوط به اعراب قرآن
۱۰	ضرورت آشنایی با فن اعراب
۱۲	فصل دوم: نگاهی زبان‌شناختی به مسئله اعراب و بناء
۱۶	دستور زبان توصیفی و تجویزی
۱۹	آشنایی با نشانه‌های اعراب
۲۰	نشانه‌های اصلی در اسمها و فعلها
۲۱	نشانه‌های فرعی در اسمها و فعلها
۲۳	اعراب تقدیری در اسمها و فعلها
۲۵	نشانه‌های بناء
۲۵	بناء در اسمها
۲۶	بناء در فعلها
۲۷	فصل سوم: فن ترجمه متون تخصصی
۲۷	ترجمه اسمها با توجه به اعراب و خارج از ساختار جمله
۲۸	ترجمه ترکیبها
۲۸	ترکیب وصفی
۳۰	ترکیب اضافی
۳۲	ترکیب وصفی اضافی
۳۲	زمان افعال

۳۲	فعل مضارع
۳۳	فعل ماضی
۳۴	نظام فعلها (لازم و متعدی)
۳۷	آشنایی با انواع جمله
۳۸	جمله اسمی (الجملة الاسمية)
۴۰	جمله فعلی (الجملة الفعلية)
۴۲	جمله‌های فرعی (وابسته)
۴۵	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل دستوری آیاتی از قرآن کریم
۵۷	فصل پنجم: تجزیه و تحلیل لغوی و دستوری گزیده‌هایی از نهج البلاغه
۷۰	فصل ششم: تجزیه و تحلیل لغوی و دستوری گزیده‌هایی از أمالی سید مرتضی
۸۹	فصل هفتم: تجزیه و تحلیل لغوی و دستوری گزیده‌هایی از مقدمه ابن خلدون
۱۳۰	ضمیمه‌ها
۱۳۰	ضمیمه ۱: عدد در زبان عربی
۱۴۰	ضمیمه ۲: تطبیق میان صفت و موصوف
۱۴۱	ضمیمه ۳: تطبیق اجزاء جمله (فعل و فاعل) در جنسیت و عدد
۱۴۴	ضمیمه ۴: چگونه از فرهنگهای لغت ریشه‌ای استفاده کنیم؟
۱۵۱	منابع

پیشگفتار

این کتاب میرای درس بررسی متون تخصصی از جهت فن اعراب و ترجمه در مقطع کارشناسی ارشد علوم قرآنی و حدیث فراهم آمده و هدف آن ایجاد توانایی لازم برای بهره‌مندی دقیق، عالمانه و هوشمندانه از محتوای منابع اصیل اسلامی است. از این رو همه پژوهشگران، دانشجویان دوره دکتری، علاقه‌مندان به زبان و ادبیات عربی و آنان که می‌خواهند مهم‌ترین قوانین زبان عربی و شیوه ترجمه اساسی‌ترین ساختارهای این زبان را همراه با متن و به صورت کاربردی بیاموزند، می‌توانند از آن استفاده کنند.

کتاب حاضر مشتمل بر ۷ فصل و ۴ ضمیمه است. فصل اول به پیشینه تاریخی پدیده «اعراب» در زبانهای کهن سامی، کتاب‌شناسی اعراب قرآن و ضرورت آشنایی با فن اعراب می‌پردازد. در فصل دوم با نگاهی زبان‌شناختی به مسئله اعراب و بنا، اصطلاحاتی چون عامل، معمول، نقش دستوری، علامت اعراب و اعراب محلی تعریف شده‌اند. در بخش بعدی همین فصل موضوع تجویزی یا توصیفی بودن دستور زبان عربی طرح شده و نخستین پژوهشهای دستوری زبان‌شناسان و کوششهای پس از آن، از این زاویه بررسی شده است. آشنایی با نشانه‌های اعراب و دلالت‌های معنایی آنها و نیز معرفی نشانه‌های بنا در زبان عربی یکی دیگر از عنوانهای پراهمیت فصل دوم است. در همین بخش نشانه‌های فرعی اعراب در اسمها و فعلها و نیز اعراب تقدیری با کمک تابلوهایی توضیح داده شده‌اند تا به خاطر سپردن آنها آسان‌تر گردد.

در فصل سوم، برای آشنایی مقدماتی با شیوه ترجمه، نخست چگونگی ترجمه اسمها با توجه به اعراب آنها بیان گردیده، آنگاه شیوه ترجمه مهم‌ترین و پرکاربردترین ترکیبها در ساختار جمله عربی توضیح داده شده است. برای هر یک از این مباحث با استناد به قرآن تمرینهایی اختصاص یافته و در ادامه مسئله زمان افعال و ترجمه آنها به اختصار بررسی شده است. توجه به نوع فعل از نظر لازم یا متعدی بودن و نیز نقش مهم حروف اضافه در تعیین معنای فعل، یکی دیگر از عنوانهای فصل سوم را تشکیل می‌دهد. ساختار انواع جمله در

زبان عربی موضوع پایانی این فصل است که با روشی نوین ارائه شده و شایسته است که به صورت جدی مورد مطالعه قرار گیرد. خواننده در این بخش همچنین با جمله‌های فرعی (= وابسته) آشنا می‌شود. هر یک از فصلهای اول تا سوم البته یکدیگر را تکمیل می‌کنند و باید با دقت آموخته شوند. فصل چهارم تا پایان فصل هفتم منتخبی است از قرآن کریم، نهج البلاغه، أمالی سید مرتضی (د ۴۳۶ق) و مقدمه ابن خلدون (د ۸۰۸ق). متنهای برگزیده به صورت درسهای مستقل از یکدیگر تنظیم شده است که به تفصیل مورد تجزیه و تحلیل لغوی و دستوری قرار می‌گیرد و ضمن آن قوانین ضروری برای ترجمه روان و درست برخی عبارتها آموزش داده می‌شود. برای هر درس انتهایی به عنوان تمرین از مآخذ یاد شده انتخاب گردیده است که به طور کلی چند خواسته را دنبال می‌کند:

- شکل‌گذاری و اعراب‌گذاری.
- تجزیه و تحلیل دستوری یا بیان نقش دستوری کلمه‌ها در ساختار جمله به ویژه آنهایی که نقش کلیدی دارند.
- یافتن معانی واژه‌ها به منظور آموختن شیوه استفاده از لغتنامه‌های عربی.
- ترجمه روان و درست جمله‌ها که نشان‌دهنده میزان درک و فهم معنای عبارتها و متون است.

پس از فصل هفتم مباحث عدد، چگونگی تطبیق میان صفت با موصوف و فعل با فاعل در زبان عربی کلاسیک و مدرن و نیز چگونگی استفاده از فرهنگهای ریشه‌ای در قالب ۴ ضمیمه افزوده شده است. امیدوارم که این کتاب راهمائی خوبی برای دانشجویان علاقه‌مند و با اراده باشد و استادان نیز آن را برای تدریس مفید یابند. در خاتمه از حمایتهای بی‌دریغ استاد ارجمند جناب آقای دکتر مجید معارف مدیر محترم گروه علوم قرآن و حدیث سازمان «سمت» و نیز پیگیریهای صمیمانه سرکار خانم هاله معیری کارشناس محترم گروه و همکاران پرتلاش بخش تدوین خانمها نوشین قبدیان، پری حیدری، مونا درشته و مژگان امیری پریان سپاس‌گزاری می‌کنم. ویراستاری این اثر کاری دشوار بود که سرکار خانم مریم ربانی با صبر و بردباری آن را نیک به انجام رسانیدند. از خداوند سبحان برای ایشان شادی و تندرستی آرزومندم.

و الحمد لله الذی هدانا لهذا ما كنا لنهتدی لولا أن هدانا الله

ب. فرزانه